

MAIRONIS

Pratartis

Monografija, kokia būtų reikalinga apie Maironį, nebeįmanoma šiom sąlygom. Nebeįmanoma, nes pagrindiniai šaltiniai yra Lietuvoje. Nebeįmanoma ir subjektyviniu atžvilgiu, nes Vakaruose nėra žmonių, kurie galėtų atsidėti šiam darbui. Bet, antra vertus, neįmanoma nė paskaityti, kas jau buvo apie Maironį parašyta anksčiau. Tie gausūs raštai, gausesni nei apie bet kurį kitą lietuvių rašytoją, išbarstyti periodikoje, ir daugumas nepasiekiami skaitytojui Vakaruose. Nepasiekiami net patys Maironio veikalai. Tos aplinkybės lėmė pasirinkti kelią, kuris patenkintų ieškantį informaciją apie Maironį. Teko sutraukti lig šiol paskelbtas žinias ir nuomones apie Maironio gyvenimą, jo talentą ir jo poveikį tautos atgimimui. Ne vienodos vertės tos žinios bei nuomonės. Dalis jų tėra pakartojimas to, kas jau buvo kitų pasakyta, nenurodant net šaltinio.

Nors Maironis yra istorija bent trijų Lietuvos laikotarpių, teko atsisakyti nuo pagundos, žavingos ir prasmingos pagundos, leisti į visuomeninius-socialinius rėmus, kuriuose įglaudžiamas asmens paveikslas. Tuos rėmus, maironinę epochą, galima rasti kitose knygoje. Norint išlaikyti knygelę

mažesnio tūrio, kalbant kiek galima mažiau apie visuomeninius rėmus, teko dėmesys kreipti į patį portretą — į jo istorinę asmens raidą, filosofines mintis, kūrėjo talentą, jo literatūrinį įnašą.

DUBYSOS IR VALANČIAUS ATOKAITOJE (BRANDA)

Už Raseinių and Dubysos
teka saulė, teka...

Šaltiniai

Kan. J. Tumas, Kauno universiteto lietuvių literatūros docentas, daugiausia surinko ir paskelbė biografinių žinių apie spaudos draudimo veikėjus ir kūrėjus. Maironio biografinių žinių jis davė taip pat daugiausia knygoje *Lietuvių literatūros paskaitos*. Apžvalgos grupė. Jonas Maironis Mačiulis. Dirvos b-vės leidinys, Kaunas-Marijampolė, 1924. Žinias ėmė iš Kaune gyvenusios 80 metų Onos Palkytės Palkevičiūtės-Eidrigėvičienės, kuri buvo Mačiulių giminaitė, artima kaimynė iš Pikčiūnų kaimo, Betygalos parapijos, ir gyveno pas Mačiulius Bernotuose, paskui Pasandravy. Ji buvo būsimo Maironio nešiotė, auklė. Ji nušvietė Maironio augimo metus šeimoje.

Šeimoje: lietuviškai ir lenkiškai

Tėvas Aleksandras Mačiulis ir motina Ona Kurmauskaitė abu buvo valstiečiai ir kaimynai. Aleksandras Mačiulis turėjo stambų ūkį Bernotuose, Betygalos parapijoje, 6 kilometrai nuo Dubysos, antrą ūkį už ketverto kilometrų, vadinamą Steponkaimį. Ona Kurmauskaitė buvo iš Šimkaičių

kaimo per kilometrą nuo Bernotų. Abudu buvo ūkio žmonės. Aleksandras Mačiulis su praturtusio, savim pasitikinčio valstiečio apsukrumu, praktiškumu ir gudrumu gerai išmanė ūkio reikalus, mokėjo palaikyti gerus santykius su „aukštuomene“ — klebonu ir apylinkės šviesuomene, kurie smuko ūkiškai ir buvo reikalingi valstiečio Mačiulio piniginės pagalbos. Kaimynui, nusigyvenusiam bajorui Astrauskui, paskolino tiek, kad jis perdavė Mačiuliui valdyti savo dvarą — Pasandravį. Dvaras ribojosi su Bernotų laukais, nors buvo jau Šiluvos parapijoje. Į Pasandravį Mačiuliai persikėlė ūkininkauti, Bernotuos palikdami savo giminaitę Palkevičienę.

Pasandravy 1862 spalio 21 ir gimė Mačiuliui trečias vaikas, kuriam per krikštą buvo duotas Jono vardas. Pirmi du vaikai buvo mirę. Mačiulis ir Mačiulienė buvo užimti ūkio darbais. Vaiką nešioti, prižiūrėti ir mokyti teko Palkevičienės dukteriai Onai, būsimajai Eidrigevičienei, iš kurios J. Tumas ir patyrė žinių apie Jono pirmuosius metus. Onos Palkevičiūtės gimtoji kalba buvo lietuvių, mokėjo lietuviškai ir rašyti. Iš motinos buvo pramokusi lenkiškai. Ji buvo pirmoji Jono mokytoja ir auklėtoja.

„Onytė, pati gerai mokyta lietuviškai, paprastu lietuviams būdu įtaisė pirmąją namų „mokyklą“: ji sėdi sau už ratelio, verpia ar ką kita daro, o šalia jos Jonukas nekantriai disciplulka kiaurai bado nepasiduodančias įsidėmėti raides. Mokslas ir knygos jam eina sunkiai. Bent iš pradžios. Daug vėliau jis pagerėjo. Už tat atmintinai buvo iš Onutės išmokęs kiaurai visas „Adynas“ giedoti ir labai jas mėgo. Prašęs pažadinti jį rytais giedoti ir kėlė dideles pretenzijas, kai to nedarė. Prikeltas gi drauge šaukė, kaip svirplys. Matutė įtaisė jam kamželę, Onytė iš savęs nupirko jam pirmąjį kaspiną.

— Kuo gi atsilyginsi tokiai gerai Onutei? Matai, ji tave moko, dovanų duoda, — klausia ji.

— Iš tolimų kraštų, — atsako, — atvešiu skarą ir ražančių.

— O kuo gi tu žadies būsiąs, prieš iškeliaudamas į tolimus kraštus? Gal kurmonu? Gal kareiviu?

Jonui tai nepatiko; jis žmonių žudyti nelinkęs. Ona sako: bus kunigu. Ir Jonui tai juoba patinka. Toks jis buvo ramus, tylus vaikelis.

Tiek buvo mokslo gimtąja lietuvių kalba: skaityti, giedoti, poteries kalbėti, melstis“ (J. Tumas 21,22 p.).

Paskui atėjo lenkų kalba. Aleksandras Mačiulis, su dvarininkais bičiuliaudamas, lenkiškai gerai pakalbėjo. Motina Mačiulienė kalbą ir skaitymą lenkiškai suprato. Bajoro Astrausko vienas sūnėnas paėmė Joną ruošti į gimnaziją ir pamokyti lenkiškai. Įkalba tėvui Mačiuliui, kad su vaikais kalbėtų tik lenkiškai. „Ir prasideda Mačiuliuose lenkybės periodas, ko visai nebuvo net tada, kai jie gyveno Pasandravio dvare su lenkais jaunais bajorais. Su kaimynais, su samdiniais, su žmona Aleksandras Mačiulis tekalba lietuviškai, bet su savo vaikais jau visada bešneka lenkiškai. Motina — ne; ji kaip ir pirma. Ir Jonas į gimnaziją važiuoja jau ne Mačiuliu, bet Maculevičium“ (J. Tumas 22 p.).

Jonas turėjo tris jaunesnes seseris — Pranę (kuri buvo nebylė), Marcelę ir Katriną. Ir jos buvo pramokytos. Mergaitės Mačiuliai buvo atidavę į Raseinius į vienuolių dominikonų mokyklą. Ten mokė pirmiausia lenkiškų poterių, lenkų kalbos, lenkų istorijos. „Mačiulytės, nors namie senai išmokytos lietuviškai melstis, gavo persimokyti lenkiškai ir jau iki 20 metų meldės ir išpažino vien lenkiškai, kol susiprato reikiant grįžti prie savosios kalbos“ (J. Tumas 23 p.).

Gimnazijoje: matematikas ir poetas

Buvo 1873 metai, kada Aleksandras Mačiulis atvežė vaiką į Kauno klasikinę gimnaziją. Jonas Kaune buvo jau ne pirmą kartą. Tėvas buvo jį atvežęs pas vyskupą Motiejų Valančių sutvirtinimo sakramento. Tumas aną pirmą susitikimą su vyskupu taip aprašė:

„Onutė priėjo išpažinties. Valančius padirmavojo Jonuką ir davė jam Stanislovo vardą. Daug buvo ir kitų vaikų... Paskui vyskupas Motiejus, toks geras ir lipšnus, susiveda visus į salę. O ten ant lango krūva visokių dovanų: relikvijų, ražančių, škaplierių, saldainių, riestainių, knygelį. — Na, ekšenket, vakalė! — šaukia, pats atsisėsdamas į fotelį. Vaikai traukiasi nuo didelio pono: varu varomi artyn šaukia, kaip pablūdę. Žinai, laukinukai sodiečiukai. Jonelis drąsus. Jam poniški nenuaujiama. Tai pašauktas drąsiai pribėga ir užsigula vyskupui ant kelių. Vyskupui Motiejui tai patinka. Imasi jį sau ant kelių, savo nosine nušluosto jam noselę ir ima šnekėti.

— Na, kuo tu nori būti? Ar nenorėtumei būti kunigu, vyskupu?

Jonukas, žinoma, nori būti ir kunigu ir vyskupu.

— O ko tu dabar nori dovanų?

Jonukas rodo ražančių.

— Regi, būsi pamaldus. — Sako vyskupas ir duoda jam prašomąjį, pridėdamas dar visa kita“ (J. Tumas 19 p.).

Be ražančiaus iš vyskupo Valančiaus Mačiulis parsivežęs ir ko kito. Anot J. Tumo, „Sugrįžo namo pilni įspūdžių ir primokyti vyskupo, kaip reikia drąsiai ir kietai laikytis pasyviosios opozicijos ‚barzdočiams‘, kurie, štai, yra sumanę ‚katalikų vierą‘ panaikinti. Parsivežė ir knygelį, pamokyti, jei kas sustabdytų, pirma, kad jas nematant išmestų. Vyskupas mokė, Onutė ir ypač jos brolis, itin gerai paskaitęs, skaitė ir pasakojo, kaip yra knygoje nupasakojamas šis pavojingas laikas. Ir visi gerė smarkios opozicijos dvasią“ (J. Tumas 20 p.).

Atvežęs sūnų jau į gimnaziją, Mačiulis „pirma nuėjo į vyskupą pasisakyti, norįs kunigą pasidaryti iš to vieno savo sūnaus. Valančius nelabai tikėjo. Girdi, kur jau ten į kunigus: ten nukryps, kur daugiau pinigų duos“ (J. Tumas 29 p.). Valančiui neteko įsitikinti, kad Maironis pratęs Valančiaus skiepytą dvasią priešintis rusifikacijai ir pravoslavimui, nes

jis 1875, po poros metų, mirė, kai Jonas Mačiulis dar tebuvo įstengęs išsėdėti prirengiamąją klasę dvejus metus. J. Tumas liudija: „Pusę metų pabuvęs liaudies mokykloje, Jonas nieko nemokėjo rusiškai nei kitų mokslo dalykų: nieko nesuprato, nieko nenuvokė. Vis dėlto jį priėmė į prirengiamąją klasę per misericordiam dėl to tik, kad jis valstiečio vaikas, o rusų to laiko valdžios buvo tokia jau tendencija — kuo daugiausia pramokyti valstiečių, kad jie atsvertų bajorus. Priimtas tais metais nieko nepažengė ir liko antriems metams toje pat prirengiamojoje klasėje. Užtat antraisiais metais Jonas sparčiai išsilavino ir jau nė vienoje klasėje nebesėdėjo po dvejus metus, kol išėjo visas aštuonias klases, praveręs dešimtį metų, 1873—1883“ (J. Tumas 24 p.).

Gimnazijoje iškilo dvejopi Mačiulio gabumai. Pirmiausia matematiko gabumai. „Mokytojas Izmailovas už tai jį daugiau išskiria ir daro savo favoritu. Jonas ir paskui buvo linkęs į matematiką... Tas mokytojas lemdavo Mačiuliui aukštą karjerą: ‚Tot visoko pojdiot‘ (tas kils aukštai). Jonas matematikos gabumą buvo paveldėjęs iš savo tėvo, nes ir Aleksandras Mačiulis buvo gudrus sumesti; net ir tiltus statyti ėmėsi ir savo sūnui viena iš dviejų velijo, kad jis būtų inžinierius, jei nebus kunigas“ (24 p.).

Vėliau, jau šeštoje klasėje, buvo atkreiptas dėmesys į jo humanitarinius sugebėjimus. „Būtent, pasižymėjo savo rašto darbu ‚O družbie‘. Mokytojas nutarė, jog taip tegali parašyti jau gyvenimą pažinęs ir jo prityręs, destis, brendęs žmogus, atspėjęs ir psichologiją. Nuo to laiko Jonas ima aiškiai pamėgti literatūrą, daugiausia poeziją, ir iš visų kitų dalykų išskirti. Padedą ir draugams rašto darbus padirbti“ (24 p.). Šiuo tarpu Mačiulis pats pradėjo eiliuoti, žinoma, lenkiškai.

Ar davė ką gimnazija išsineštam iš Dubysos—Nevėžio kaimo vaikui, augusiam patriarchališkoje religingoje šeimoje, kurioje buvo mylimas, lepinamas, ir su kuria ryšiai nenutrūko nė gimnazijos metais?

J. Tumas:

„Šiuo laiku jis pergyveno rimtų abejojimų dėl tikėjimo. To pėdsakai aiškūs *Jaunojoje Lietuvoje*. Bet šiaip Jonas iš pat mažens buvo pamaldus, dievotas, kuklus ir skautus. Jo korespondencija su seserim (rašyta lenkiškai) buvo pilna šventųjų gyvenimo aprašymų... Išpažinties rengdavosi, duris nuo kitų užsidaręs. Bažnyčioje niekad nesistojo žymioje vietoje, tarp durų, kur kiti jauni jo draugai ir diduomenė stojo, tik vis su tėvu kur nuošaliai, tarp žmonių. Su mergaitėmis nuo pat mažens nemėgo susidėti; net į ganančią ir griautinio bijančią seselę nežadėdavo ateiti, jei su ja bus kitų mergaičių. Gimnazijoje su nieku nesidraugavo daugiausia dėl to, kad draugai bajorėliai buvo labai pasileidę ir ištvirkę, o Jonas visada moterišką idealizavo“ (J. Tumas 25 p.).

Kita gimnazijos aplinka ir jos įtaka Mačiuliui: „Didžiama moksleivių buvo žydų. Iš viso gimnazija nedavė Jonui nieko širdžiai malonaus. Rusų režimas buvo smarkus, negailėstingai draudė bet ką lietuviška ir taip tai sugebėjo daryti, jog nyko mokiniuose bet kas idealistiška. Mačiulis per visą laiką lietuviu lieka tik įgimtuju savo instinktu. Paviršutiniškai jis, kaip ir visi kiti, surusėjęs ar sulenkėjęs... Patekęs į miestą, kur kultūros kalba buvo lenkų kalba, o mokslo kalba rusų kalba, Mačiulis visai pasiduoda tam krypsniui ir lietuviškai su bet kuo pasikalbėti nebėra progų“ (J. Tumas 25 p.).

Universitete literatūros nerado. Buvo tradicija — iš keturių klasių vaikinai keliaudavo į kunigų seminariją. Ar tuo keliu suko ir Mačiulis? Tumas: „Tas vienas draugas, kurį jam davė gimnazija, Antanas Vytartas, gimęs 1863 m., tad už jį jaunesnis, pats buvo smulkus bajorėlis iš okolicos, lenkuojantis, nors mokėjo dailiai lietuviškai ir paskui pagarsėjo dvasiškoje lietuvių, ne lenkų literatūroje. Šis Vytartas, nors jaunesnis, labai greitas, gyvas, status, neapsakomai gabus ir mokslus. Tad išėjęs keturias klases ir pats važiuodamas į seminariją, Vytartas užsispyrė būtinai vežtis su savim ir

Joną. Jonas buvo jau besutinkąs, tik šiuokart pasipriešino tėvas. Jam senai jau bajorai kalė, jei sumanys gabų savo sūnų daryti kunigu, kad bent leistų jam pirma išeiti gimnaziją. O paskučiausį tame klausime žodį tarė Šiluvos klebonas Daugėla, kurs griežtai sudraudė Joną nuo to perankstyvo žingsnio. Visu beveik mokslo metu Jonas, kaip pradėjo, taip inercija ir palaikė namuose lenkybę. Jis per visą laiką su visais namiškiais, ne tik su seselėmis, korespondavo lenkiškai... Seselėms jis buvo aukščiausias autoritetas, jį mylėjo ir adoravo be galo, sugyveno su juo be galo gražiai“ (J. Tumas 26 p.).

Bet tokios aplinkybės skatina Mačiulį leistis į knygas. Iš knygų stiprėjo jo intelektas, literatūriniai palinkimai. Stiprėjo ir nusimanymas, kuris padės jam apsispręsti tautybės klausimu.

Nuo mažens neturėdams prie žaislų palinkimo,
Savyje užsidaręs, su draugais maž broliavos;
Jam nuobodžios išrodė linksmos dainos jaunimo,
Vien tik mokslas rūpėjo; vienos knygos sapnavos.

Norint buvo jaunesnis už moksladraugius savo,
Senio vardas jam duota, nieks nežino kada.
To tai senio pagalbos jie visi reikalavo,
Kai kam, būdavo, moksle teks sunkesnė našta.

O kai vasarą grįžo aplankyti tėvų,
laukė tėvas, kaip saulės, parvažiuojant sūnaus;
Bet kalbos ir jautrumo daug nematės tarp jų:
Būdo buvo abudu gana kieta, sunkauso (*Jaunoji Lietuva*
13 p.).

Po dešimties metų gimnazijoje, 1883, tais pačiais metais, kada pasirodė Prūsiose *Aušros* laikraštis, Jonas Mačiulis išvyko į Kijevo universitetą, — „į istorijos filologijos

fakultetą, kur jį ypač traukė literatūros studijos... Rusų universitetas Mačiulį apvylė. Jis čia nerado, ko taip troško, ko vylėsi rasiąs. Profesoriai netikę, filosofija tuščia; tiesiog nieko nebuvo pirmame kurse mokytis nei apie literatūrą nei apie poeziją“ (Tumas 30 p.).

Universitete draugų taip pat nerado. Juos turėjo atstoti vėl knygos ir laikraščiai. Ir juose rado naują pasaulį — naują sau pašaukimą. „Jis įkniubęs į knygas, skaito atsidėjęs universiteto skaitykloje patį populiariausį ir įtakingiausį tuo metu rusų laikraštį bene *Novoje vremia*, kaip jis kovoja su visokiomis nenormalybėmis valstybės gyvenime. Skaito ir pyksta, kad jis nežino dar viena bloga, kas darosi Rusijos pakraštyje, Lietuvoje, ramiausiame kampelyje, kurs tačiau yra varginamas ir erzinas ypatingais varžymais kalbos ir mokyklos reikaluose, ko visai nėra kitose imperijos dalyse. Ir Jonas, apsimetęs liaudies mokytoju, „narodnyj učitel‘, visa tai jaunu karščiu parašo redakcijos žiniai... Parašė, nusiuntė į Petrapilį ir neramiai laukia, ieško, ar įdės. Įdėta! Ima skaityti ir patikrinėti, ar visa. Visa! O rankos dreba... Ir ima studentą bailė, kam jis pakibino širšuolių, rusų biurokratų lizdą, priminęs taip oficialiai draudžiamąjį dalyką, lietuvių spaudos draudimą“ (J. Tumas 28, 29 p.).

Neturim jokių žinių, kad Mačiulio lietuvišką savisąmonę būtų pažadinę kiti kurie veikėjai, kaip Basanavičius Kudirką. Mačiulis buvo knygų žmogus. Jos atskleidė jam kitokį pasaulį ir paskatino veikti. Ir galbūt anksčiau, nei apskritai manoma. Jau net gimnazijoje ir kunigų seminarijoje: jis lietuvis poetas. Bet tai iškils aikštėn jau seminarijos laikais.

Kunigų seminarijoje: veiklus lietuvis ir poetas

Užteko universiteto. 1884 kovo mėn. atsiėmė iš universiteto dokumentus ir persiuntė į Kauno kunigų seminariją, kurioje buvo jo draugas Vytartas. Dar būdamas

paskutinėse gimnazijos klasėse, Mačiulis dažnai Vytartą lankydavo seminarijoje, ir jos dvasia jam nebuvo svetima. Jaunosios Lietuvos Rainio ir Glinskio bičiulystė gali būti paralelė Mačiulio ir Vytarto bičiulystei.

Baigdamas šeštąją klasę, Juozas Glinskį pažino. Glinskis Jonas už Juozą vienais metais tiktai Buvo moksle aukštesnis ir ne kartą mėgino Prisiartinti prie Rainio, bet šis laikės šalta. Na, ir būdai jų buvo jau tikrai nevienodi: Vienas atviras, gyvas, pilnas siekių aukštų, — Antras šaltas iš tolo, kurs net atskirą žodį Tarsi sverdamas svėrė, lyg bijodams klaidų... (*Jaunoji Lietuva* 17 p.).

... Čia tai Jonas ir Juozas viens kitam išpažino savo paslaptį šventą, ir abudu išvydo, Kad tas pats pašaukimas juodu gundė, masino (*Jaunoji Lietuva* 19 p.).

Jonas Mačiulis sugrįžo į Kauną 1884 birželio mėn. Seminarijos rektorius prelatas Jeronimas Račkauskis brangino tokius kandidatus į kunigus, su universitetiniu mokslu, tad atvykusiam Mačiuliui patarė nusiskusti dvišaką barzdą ir apsisivilti sutana. Anot Tumo „bėdzie bezpieczniej, žinai, kad vilios mergaitės“.

„Ir buvo kas vilioja. Jonas buvo vyras augalotas, gražiai garbanotais juodais plaukais jau tada pagarsėjęs savo gabumais ir mokėjimu eiliuoti. Račkauskis mokytesnius klierikus labai brangino, tai tikrai bijojo Mačiulį paleisti iš savo rankų. Senis prisityrėlis neapsiriko. Jono Mačiulio pasirodymas Betygaloje juodais rūbais padarė didelę sensaciją. Pirmon galvon saviškiai, seselės, nieko nežinojo apie šį naują brolio sumanymą ir jos vos bepažino skustąjį klieriką šalia kunigo prie altoriaus. Bajorams buvo taip pat nelauktas siurprizas. Ne vienas jų gražiai dairėsi į jaunikaitį, kuriam

lėmė gražią karjerą. Dvarininkai svajojo jam įpiršti dukteris. Jie ir dabar atlėkė nusiminę, kam Jonas „užkasęs“ savo talentus ir paskui dar ne kartą viliojo, bet jau veltui: juodieji rūbai išgelbėjo Račkauskiui vieną gerą kandidatą dvasiškiu“ (J. Tumas 33 p.)

Seminarijoje buvo sena dvasia. „Mačiulis ir čia rado tą pačią lenkų kultūrą ir kalbą tebeviešpataujant... Praktikoje ir Jonas Mačiulis, nors jau universiteto studentas, nė kiek neaukštesnis už savo naujus draugus. Ir jis praktiškai nevartoja lietuvių kalbos, kaip ir visa šviesioji visuomenė, kaip ir artimieji dvarininkai, vyskupai Paliulionis, Baranauskas... Tokiomis sąlygomis, bet kam buvo sunku išsišokti, imti lietuviškai šnekėti, dar labiau viešai kalbėti...“ (J. Tumas 35 p.).

Žiedai Nemuno ir Vilijos santakoje

„Išėjusį klasinę gimnaziją, dėstis, gerai jau mokantį lotyniškai ir valstybinių rusiškų dalykų, Mačiulį, Dambrauską ir kitus tokius seminarija vis dėlto deda į patį pirmąjį kursą, kad daugiau turėtų laiko auklėtis dvasinėje atmosferoje. Mokytis jiems nebuvo ko. Neturėdamas darbo, Mačiulis iš pat pradžios kimba į lietuvių romantikus, istorininkus ir poezininkus pirmosios pusės XIX amžiaus. Studijuoja juos, persiima jų idėjomis, kaip ir jie viską lietuviška ima apotezuoti; pagaliau imasi parašyti lietuviams pirmąjį jų gi istorijos vadovėlį, „vistariją“, kaip tuomet liepė tarti savamoksliai mūsų „kalbininkai“ aušrininkai. Dirba ir per antrus metus, pabaigia darbą 1884—6 m., tačiau rankraštis guli dar keletą metų, kol atsiranda žmogus, kuris apsiima nugabenti jį į Prūsus ir išspausdinti (1891 m.)“ (J. Tumas 36 p.). Pr. Pauliukonis atkreipia dėmesį (*Aidai*, 1962, Maironio jubiliejinis Nr.) į Maironio *Lietuvos istorijos* trečio leidimo pratartį, kurioje autorius pasisako, kad suprasdamas, „kaip reikalinga lietuviams žinoti savo istoriją, turėjau atliekamui laikui 1880 m.

pasiimti to darbo, nors jaučiau, jog jis pereina mano išgales“ (Aidai, 1962 Nr. 7, 262 p.). Ši pastaba leidžia nukelti istorijos rašymą iš Tumo minimų 1884—86 metų į 1880—86 metus. Sykiu tai reiškia lietuvišką susipratimą išaugus jau gimnazijos laikais, kada Aušra dar nebuvo pasirodžius, o seminarija jau davė medžiagos ir progų sąmonei reikštis darbais.

Lietuvos vargas: pirmasis eilėraštis

Su kokia nuotaika rašė istoriją, su tokia ėmėsi ir eilėraščius rašyti. Jau lietuviškai, visus savo lenkiškų eilėraščių sąsiuvinius sudeginęs. Eilėraščiai ėjo per rankas. „Kai patekdavo mums jo eilės, mes jas skaitydavom nelyginant evangeliją“, rašė Tumui Pranas Urbonavičius, vienu kursu jaunesnis už Mačiulį (J. Tumas 36 p.).

Spaudoje pirmas jo eilėraštis *Lietuvos vargas*, pasirašytas Žvalionio, išspausdintas *Aušroje* 1885.

Seminarijoje dar būnant, užgeso *Aušra*. Bendrom pastangom suorganizuotas naujas laikraštis, kuris siekė atstatyti *Aušros* suardytą vienybę. To laikraščio redaktorius buvo jo draugas Antanas Vytartas. Tad Maironis jam rašė ne tik eilėraščius, bet ir vedamuosius apie vienybę. Čia išspausdino eilėraštį „Nedaugel mūsų“.

Seminarijoje jis rašė ir didesnę dalyką, poemą *Lietuvą*. J. Tumas šio veikalo atsiradimą šiaip aiškina: „Beskaitydamas lenkų literatūroje lietuvių romantikų veikalus, Mačiulis negalėjo neišskirti iš jų vėlesniojo labai gero eilininco Vincento Polio *Pieśń o ziemi naszej*. Lengvai, gražiai, patraukiančiai surašytas veikalas lengvaminčiams lenkams neapsakomai patiko, nes ten visu romantiškuoju aparatu apoteozavo visa, bet kokį mažmožį, kas tik yra ar kada buvo lenkų. Perdėdamas poetines licencijas, Polis nekritikingai sumaišė dabartį su praeitim, neva lenkų kresus apibūdino prietaringai, pats jų nematęs, nepažinęs, neištyręs. Bėgalinio rusų

spaudimo laikais lenkams toks jų išgyrimas buvo, tiesa, labai pigus, vis dėlto gydas balzamas; romantinė poezija, visai nerealybė, buvo didelė lenkų širdims paguoda. Skaitė ją tiesiog demonstratyviai, kol rusų valdžia įžvelgė, jog tai politikos raštas, kol ėmė jį drausti. Rusų administracijos motyvas buvo šis: Polis savo veikalą pavadino *Pieśń o ziemi naszej*, suprask, lenkų, tuo tarpu kai lenkų žemė toli gražu nebe lenkų, tik rusų. Lenkams teko savavališkai iškreipti autoriaus pavadinimą ir sutrumpinti jį į *Pieśń o ziemi*. Tai buvo lyg žibalo liejimas į ugnį. Lenkai šoko ieškoti egzempliorių, kurie tebebuvo pilnu titulu, su „naszej“, ir juos laikė jau tikrai su politikos literatūra — relikvija“.

„Į bundantį Mačiulį visa tai, žinoma, turėjo veikti magiškai. Ir jam patiko *Pieśń o ziemi naszej*, nes jis tą žodį saviškai suprato, būtent, lietuvių. Ir jis pasigviešė pasekti Poliu, surašyti kitą, jau tikresnę, nors taip pat romantišką, poemą ar epą jau apie tą vieną Lietuvą, už tat apie įvairias jos dalis, kaip ir Polis buvo padaręs. Tad Mačiulis džiaugėsis Baltija, Birute, Kalvarija, atlaidais, Jonu ir Plorionu, Raseiniais... padubysiais, Aukštąja Lietuva, Šiluva, dvaru ir gryčia, metų laikais, bažnyčiomis, Latgala, Dauguva, Kraslavu; aprašo senovės Prūsus ir dabartinius Prūsus — mūsų švietėjus, Kapsus ir Užgirį, Vilnių, Nerį ir Lydos kraštą, totorius ir Jotvingių Būgą; pagaliau Vytautą. Na duoda visą Lietuvos geografiją, istoriją ir etnografiją“ (J. Tumas 40 p.).

Tačiau J. Tumas duoda toliau ir kitą, kuris galėjo būti pavyzdžiu Mačiulio poemai. Tai Antanas Baranauskas. „Prieš pat išvažiuojant į Akademiją, M. visa tai gražiai, be jokio mažiausio pataisymėlio, perrašo į gerai aptaisytą sąsiuvinį, savo rankom įteikia pavyskupiui Baranauskui 1888 m. atostogomis, padėdamas pirmajame teksto puslapy dedikaciją: „Jo mylistai Szviesiausiam Vyskupui Antanui Baranauskui““ (J. Tumas 40 p.).

Ir Tumas cituoja visą tą dedikaciją:

Tēve mūsu tēvynēs!
Mūsu ryto žvaigždelē!
Būk pagarbints, pramynęs
Mums kaip milžinas kelią!

Kad tēvynės liežuviui
Priešai kapą jau kasė,
Tu prikėlei lietuviui
Jau nupuolusią dvasią!

Giliu mokslu szarvotas
Pirmas stojei į karią;
Tavo įkvėptas protas
Akis brolems atdarė.

Kada viltį tēvynės
Ledais apkalė vėjei,
Tu vainiką nupynęs
Ant Anykszcziu uždėjai

Ir mums kalbą prikėlei
Ugnim savo krūtinės
Viltį įkvėpei vėlei
Darban mus pavadinęs.

Matau Jūrą ir Ventą:
Mėlsvos eina per pievas...
Girdžiu giesmę ten szventą,
Kurią laimina Dievas!

Tenai gieda Lietuvė
Dumas Tavo, Tėveli!
Kelias brolei pražuvę,
Skaito Tavo Szilelį!

Ir jau Lietuvą jauną
Aiszkiaus jaučiam kasdieną,
Ir mus aszaros plauna
Jau iš džiaugsmo kiekvieną.

Džiaugsmas glosto krūtinę,
Gieda dvasią atgavęs,
Gieda brangią tėvynę,
Ir tėvynę dėl tavęs!

„Visa tai apžvelgęs, Baranauskas iš pradžios lyg ir šyptelėjo patenkintas. Tačiau pasergėjęs nebe jo schleicherinę rašybą su taškuotaisiais „e“, su „W“ ir k., ūmai susiraukė ir nė nepadėkojęs, pasakė: Gerai, pasiskaitysiu. — Žinoma, lenkiškai pasakė“ (J. Tumas 43 p.).

Šitas epizodas kaip tik leidžia manyti, kad tikrasis Maironio įkvėpėjas gali būti ne Polis, bet Baranauskas. Mačiulis dar buvo per jaunas žmogus, kad politikuotų ir norėtų įsiteikti Baranauskui. O ir pati dedikacija išduoda jo nuoširdų, patetišką ano meto tradicija jausmą Baranauskui. Jei Mačiulis savo poemoje aprašinėja Lietuvos vietas, tai tuo keliu buvo ir Baranauskas savo *Kelionėje Petarburkan*.

Neturint raštų ir negalint lyginti, klausimas pasilieka tik hipotezės srity, kad Maironis savo poezijos pradžią atrėmė ne būtinai į Polį, o greičiau į Baranauską. Atrėmė ir nuėjo toliau už Baranauską. Toliau poetinio sakinio išplėtojimu; toliau ir patriotine ideologija. Šį ideologinį skirtumą galima pajusti iš Tumo minimos diskusijos tarp Baranausko ir Maironio dėl Lietuvos praeities:

1888 „... trejetui mėnesių praėjus, kaip M. stojo į Akademiją, šaukia jį prof. ekonomas Dovydaitis ir, nieko nesakydamas, įduoda jam ilgoką pavyskupio Baranausko laišką, adresuotą Dovydaičio vardu. Baranauskas rašo, kaip vienas klierikas Maciulevičius, pravažiudamas, „dedykował“ jam

sąsiuvinį eilių. Jų rašyba fonetikos žvilgsniu neišlaikanti kritikos, esanti klaidinga. Bet jų autoriui negalima nepripažinti talento eiliuoti, iš jo galima esą daug ko laukti. Tik reikia „prostować“ kai kurios jo nuomonės apie lenkus ir jų santykius su lietuviais. Ir tą uždavinį paveda Dovydaičiui. Pats gi Baranauskas įrodinėja Mačiuliui, jis klystąs, manydamas Vytautą pasirodžius visoje savo didybėje ties Žalgiriu. Kryžiuočių nugalėjimas visai ne Vytauto buvęs nuopelnas, tik lenkų. Vytautas tikrai didis tebuvęs ties Vorksla, kada jis, krikščionis kunigaikštis, mėgino sutriuškinti pagonus ir atstumti juos nuo Europos“ (J. Tumas 46 p.).

„Kl. Maciulevičius Vytautui pagerbti buvo *Lietuvoje* prirašęs trejetą paskutinių puslapių visai nekalto turinio. Ginčijama vieta tegalėjo būti 82 p.:

Baisius sutrupinti juk piktanorius
Tes Tannebergu vien jis galėjo....
Jis tai suprato, kokia vienybė
Musu su lenkais buti tegali:
Jis nenorėjo, amžių tolybė
Kad mus skaitytų už Lenkų dalį.“

Tumas prideda: „Ir žinodamas Baranausko nuomones, dar labiau politikuoja; jis deda prie to priedą: „Vytautas nesزالinos nuo vienybės, vienog norėjo, kad ta vienybė būtų lygaus su lygiu, nebūtų priežastimi išsitaikinimo ir kad vienas neužspaustų dvasios antram“ (J. Tumas 46 p.).

Vargiai tai galima laikyti politikavimu: tai Maironio nuoširdus tikėjimas, kuris anuo metu buvo daugeliui priimtinas — lygus su lygiu. Antagonizmas prieš lenkus iškilo, kai jie šitą principą buvo sulaužę. Baranauskas to nepaisė — lenkams atiduodamas pirmenybę. Mačiulis nuėjo kitu keliu, kuriam pradžių davė Simanas Daukantas.

Akademijoje: lietuvių kalbos įpilietinimas

O mokslas daug gali...

Kauno kunigų seminarija seniai buvo numachiusi siųsti Mačiulį į Petrapilio akademiją. Pasak Tumo, „Inspektorius prelatas Ed. Barauskis, nors pats lenkas ir Mačiulį gerai pažinojo, kaip prašmatnų lietuvi, jau dabar veikėję, kad neabejotinai ir paskui veiksiant, vis dėlto laikė jį „Professor natus“. Laiku jam liepė akademijoje ruoštis profesoriauti seminarijoje...”

Akademijoje atsidūrė 1888. Joje tautinė aplinka: „Negeresnį lietuviybės padėjimą Mačiulis rado ir Akademijoje. Nauja nacionalizmo kryptis dar nebuvo, kaip reikiant, klierikų palietusi. Jų vadai buvo visi senosios lenkiškos generacijos. Tat ir tie, kurie buvo tikri lietuviai ir lietuviybei šiek tiek padirbėję, kaip va: Žemaičių prelatas Akademijoje pr. ekonomas Justinas Dovydaitis-Dawidowicz, sūnėnas, net ir bendradarbis žinomojo lietuvių literatūroje Šiaulėniškio Senelio-Juozo Dovydaičio..... Akademijoje jis tesistengė mitiguoti lietuvius, kad jie, gink Dieve, neerzintų lenkų, nereikalingai kalbėdamiesi lietuviškai“... (J. Tumas 45 p.).

Akademijoje „didžiumą sudarydami, lenkai mokėjo per kelias dešimtis metų niveliuoti visus kitus, visai mokyklai tiekti savo dvasios, net ir ideologiją. Net pavolgio vokiečiai grįžo iš Akademijos gerokai aplenkintas, nes kovoti su lenkų rutina buvo tiesiog negalima, arba pasiduok, arba nebūk“.

„Visai aiškiai regimas persilaužimas įvyko Akademijoje, tik smarkėliau pradėjus lietuvių tautybės dvasiai pūsti, tai dvasiai, kuri jau buvo davusi Lietuvai klieriką Mačiulį, su visiškai susikristalizavusia naująja individuale ideologija. Mačiulis Petrapiiliui tiek pat svėrė, kiek V. Kudirka lygiai tuo pat laiku Varšuvai“ (J. Tumas 50 p.).

Mini konkretų bendradarbiavimą tarp Varšuvos ir Petrapilio: „1888 m. vienas akademikas suvalkietis gauna iš Varšuvos universitetininko laišką, kuriuo tenykščiai lietuviai studentai pasiskelbia sumanę leisti naują idėjinį laikraštį. Į programą sakė dedą punktą neliesti tikėjimo ir kunigų, kaip tai nelaimingai buvo atsitikę *Aušroje*, įsikišus ten Jonui Šliūpai“.

„Trylika Akademijos studentų lietuvių, paslapčiomis susirenka to rašto skaitytų. Atrąšę varšuviečiams savo pritarimą jų darbui, pasižadėję bendrauti darbe, kuris yra draudžiamas, jauni žmonės supranta, kad teks jiems slėpti ne tik savo darbus, bet ir mintis“ (J. Tumas 50 p.).

„Jonas Mačiulis, nors visų jauniausias Akademijoje, išsyk pagauna vadovavimo vadžias visiems draugams lietuviams, net ir plačiau, išskirtas senioru. Jis už visus kuopos narius landžioja į vyriausybę, už visus atsvilina savo akim, visų narių reiškia pageidavimus ir net reikalavimus. Mačiuliui atvykus, lietuviai susiorganizuoja į kultūrinį vienetą, drąsiai stoja šalia tokių pat kultūrinių vienetų, šalia lenkų, kurie iki šiol monopolizavo kultūrą. Kiti vienetai mažai tereiškė skyrium ir šliejosi prie lenkų: net vokiečiai, ką jau besakyti apie lietuvius! Nevienodi buvo jų šliejimosi pobūdžiai. P. D. Tamošauskis, Kalvarijos Žemaitis, M. Andruškevičius, Ukmergės bajoriukas proletaras (feldšerio sūnus) šliejosi dėl to, kad jau toks buvo išsidirbęs šablonas; Aleksandravičius ir k. diplomatijos reikalui; o K. Kybelis ir jam lygūs, nors tikras žemaitis kvėdarniškis, buvo aiškiai deklaravęs gilią savo ištikimybę Gavronskio vedamai lenkų grupei“ (J. Tumas 51 p.).

Kuo praktiškai reiškėsi lietuvių veikla, Tumas iliustruoja vienu pavyzdžiu:

„Akademijoje dar iš viduramžių buvo užsilikęs iškilmų mišinys. Per didžiuosius pokylius, šventes ir šiaip jau minėjimus, auklėtiniai skaitė, deklamavo visokių visokių siomis kalbomis. Tačiau per ilga išvirto taip, kad kai kurios

kalbos tapo privalomos, kaip va: lotynų, lenkų, vokiečių; kitos gi neprivalomos, o kaip kada net ir visiškai nepakenčiamos, kaip va: lietuvių. Su tuo vaidintis, anot ekonomo, reiškę — lenkus erzinti... Iš muzikiško kuklumo nebuvo su tuo nė pasirodoma... Atsiradęs Mačiulis griežtai pareikalavo, kad ir lietuvių grupės tautinės teisės Akademijoje būtų privalomai pagerbiamos, kad jos mūruose būtų duodama pilietybės teisių ir lietuvių kalbai. Ir laimėjo. Atėjus popiežiaus Leono XIII jubiliejui, Akademijai tą sukaktį iškilmingai švenčiant, pirmą kartą buvo duota vieta lietuviškoms oracijoms: Mačiulis skaitė apie Dantę. Tai padarė nemaža sensacijos visoje Petrapilio lietuvių kolonijoje, nemaža džiaugsmo visiems nors mažu laimėjimu mylimai ir vis labiau pamėgstamai lietuvių kalbai“.

„Lietuviškojo susipratimo dvasia nuo to laiko Mačiulio įtakoje sparčiai plinta tarp Akademijos studentų. Jie dirba lietuvių kalbai. Mačiulis daug rašo, prirašo kelius sąsiuvinius, bet nuolat bijant maskolių kratos Akademijoje (buvo jaučiama, kad tikrai bus), visa, kas tik neakademiška, teko slėpti malinėse ir tarnai juos tur būt sukūrino, manydami, jog tai paprasta daržininė patekusi makalatūra. O kai kurių ilgesnių kūrinių tikrai gaili, kaip va: Pasikalbėjimo su italų apie Italiją, apie Bismarką ir k.t.“

„Iš Akademijos gi nuėjo per kun. Pr. Urbonavičiaus, dabar kanauninko ir puikios Salantų bažnyčios statytojo bei jos klebono, rankas į Tilžės spaustuvių Stanislovo Zavanvyko *Lietuvos Vistorija arba apsakymai apie Lietuvos praeigą* 1891 m. Per kitų gi rankas rašteliai į Tilžės laikraščius: pirmosios eilės Maironies vardu į *Apžvalgos* 1891 m. Nr. 5: „Daina apie senovę: Ne taip senovės tėvai gyveno ir kitos“ (J. Tumas 52, 53 p.).

Ar turėjo Akademijoje draugų? Tumas mini: „Jau antrais metais tarp Mačiulio ir vyresnio už jį kursu Kybelio užsimezga tamprūs prietybės ryšiai. Jei Kybelis... tapo sau

žmogum, lietuviu susipratėliu, kovotoju už lietuvių kalbos teises Vilniaus vyskupijos bažnyčiose, — tai Mačiulio nuopelnas, jo padaras“ (J. Tumas 54 p.).

Kitas Akademijos draugas, kuris pačiam Maironiui įtakos darė, J. Tumo minimas būsimasis kun. Šimaitis. „Prašmatnus tai buvo vyras. Išėjęs gimnaziją, veržėsi į universitetą, bet motina alpdama įprašė važiuoti į kunigus. Mačiulis kitkart baigė įtikinti jį, kad pamėgintų. Tą pat pasakė ir inspektorius Barauskis. Pabuvo Š., pamėgo ir buvo tiesiog tobūlas klierikas, pilnas gilaus mokslo ir pamaldumo. Mokslo galybe dar labiau stebino, sugrįžęs atgal į seminariją mokytojauti... Šimaitis tad padėjo Mačiuliui suprasti Gėtę ir Šilerį. Ypač šis pastarasis turėjo gilios įtakos į būsimąjį mūsų Maironį. Jis ir iki šiol neranda pasaulinėje literatūroje didesnio diemanto už Šilerio „Das Lied von der Glocke““ (Tumas 58 p.).

„Iš kitų mokslo žmonių nebent vienas Smailsas savo *Charakteriu* ilgiau laikė pavergęs Mačiulio protą. Šitą veikalą ir dabar jis kuo aukščiausiai tebevertina“ (J. Tumas 58 p.).

Draugai betgi stebėjo ir gerbė čia besireiškiantį Mačiulio poetinį talentą.

Vėl Seminarijoje 1892—94: profesorius lietuviškai

Akademiją Maironis baigė 1892 m. diplomu pirmo ordino. Jau baigdamas žinojo savo likimą: jam teks grįžti į Kauno seminariją profesoriauti. „Be dogmatinės teologijos dviem vyresniesiems kursams Mačiuliui dar buvo pavesta dviem jaunesniesiems kursams išdėstyti *Concilii Tridentini* nutarimus. Žinoma, lotyniškai, kad klierikai įgytų praktikos teologinėje lotynų kalboje. Maironis numanė nebūsią iš to naudos, klierikus nei kalbos, nei Plačiojo katekizmo turinio neišmokysiant; ima tad dėstyti lietuviškai, savo paskaitas rašyti ir davinėti klierikams, kad perrašytų. Klierikai tuos

Maironies raštus labai mėgo, ir taip Maironis gavo kuo geriausių rezultatų.

„Į pirmuosius kvotimus atėjo ir vyskupas Baranauskas. Maironis kaip tik tiems kvotimams pirmas buvo įvedęs paprastąją bilietų sistemą, kurią seminarijoje tepraktikavo rusai savo istorijai ir literatūrai. Šiaip jau klierikai atsakinėdavo kursą iš eilės, bet buvo pašaukiami ne iš eilės. Taip, kad laimingi buvo pirmieji ir baisiai vargo paskesnieji, nervingai per kelias valandas pakartodami vis toliau, kol protas susisuka lig idiotiškumo. Bilietus traukdami, klierikai buvo šviežio proto, neprivargę, tai kuo geriausiai susivokė, kuo tinkamiausiai atsakinėjo; taip gerai, jog Baranauskas net įtarė Mačiulį padarius suokalbį su savo mokiniais“ (J. Tumas 60 p.).

Vienas Mačiulio mokinys kun. Pr. Turauskas šiaip apibūdina to meto Mačiulį klierikų akyse: „Cirtautą gerbėm, Davidavičiaus privengėm, kai kurių bijojom, Šimaitį, o itin Maciulevičių-Mačiulį mylėjom, lyg vyresnįjį brolių. Jis iš tiesų klierikam draugu būti stelgėjos ir buvo. Jo išpažintinė visada apgulta. Vyresnieji alumnai įvairiausiais reikalais privatiškai kreipėsi į jį. Girdavo jį, kaip teologijos profesorių. Aš, kaip pirmametis, mokiaus Plataus Katekizmo, kurį anuomet jau lietuviškai dėstė Maironis. Ir profesorius ir mokiniai supratome, jog ‚katekizmo‘ besimokant, reikia išmokti ir lietuvių kalbos... Į Maironį aukštesniųjų kursų draugai žiūrėjo, kaip į Jauniaus tradicijų gaivintoją, privalantį mummyse gaivinti sveikąjį patriotizmą“ (J. Tumas 61 p.).

Vėl Akademijoje — 1894—1909: inspektorius ir pilkasis eminencija

Kunigas priklauso nuo savo viršininkų. Ir Maironio likimas penkiolikai metų buvo apspėstas dviejų viršininkų derybom. Vysk. Paliulionis atšaukė iš Akademijos savo

prelatą Davidavičių, kad padarytų jį seminarijos inspektorium. Akademijos rektorius Symonas išsiderėjo, kad Davidavičiaus vietoj duotų jam Mačiulį. Paliulionis, esą, nenorom sutikęs. Rusų valdžios patvirtintas naujai tarnybai 1894 Mačiulis atsidūrė vėl Petrapily šiuo tarpu jau ilgam — 15 metų.

Akademijoje „Maironis gavo iš Davidavičiaus paveldėtą daug praktingesnį dalyką, Moralinę Teologiją. Ji tuomet dar nė katedros neturėjo. Tad per ketverius metus Maironis buvo profesorium adjunktu ir drauge prefektu, kol Moralinė buvo pakelta į katedrą. Tada tapo ordinariiniu profesorium. Be to, per dvejus metus ėjo dvasiškojo tėvo pareigas, sakydamas studentams konferencijas lenkų kalba... Akademijos inspektorius Klopotovskis, labai aštrus studentams, turėdavo su jais nemaža konfliktų. Tad likęs metropolitu, į savo vietą pasiskyrė patį jauniausį, už tai ir patį taikiausį profesorių Mačiulį. O kad einamos pareigos reikalavo ir atitinkamos dignitatis, tai prašė vysk. Paliulionį, kad Mačiulį padarytų aktualiuoju savo Katedros kapitulos kanauninku. Prie to buvo ir paties Mačiulio laiškas. Visame tame Paliulionio sekretorius šamberlianas Br. Žongolavičius įžvelgė „įsipiršimą“, paintrigavo ir v. Paliulionis gana šiurkščiai Klopotovskio pasiūlyimą atmetė. Dėjosi tuo, jog turįs vyresnių už Mačiulį kandidatų, kaip va: šv. Trejybės kleboną Kaune lenką Petrą Barauskį (Žongolavičius, įtardamas Mačiulį, jog dėl jo nepatekęs profesorium į Akademiją, buvo tapęs nepermaldaujamu jo priešu). Užgautas metropolitas pats padaro Mačiulį savo, Mogyliavo, Katedros kapitulos garbės kanauninku, įgeldamas v. Paliulionį.

Neilgai trukus, Žemaičių Katedros kapitulai teko iš eilės trejenę atstovauti Kolegijoje, ir išsirinko savo atstovu prof. Mačiulį. Bet Kolegijos nariais tegali būti aktualesieji kapitulų nariai. Tai v. Paliulioniui vėl noromis nenoromis teko pasidaryti Mačiulis savo aktualiuoju kanauninku, aplenkiant

lenką Barauskį. (Neilgai trukus betgi ir Barauskį įvedė į kapitulą)“ (Tumas 62, 63 p.).

Bet Mačiulio buvimas reiškėsi ir už Akademijos sienų — tautinėje visuomeninėje srity. „Literatūrai šitas laikotarpis yra beveik tuščias. Užtat politikoje pasižymi: padeda spaudoje kelti lietuvių spaudos klausimą, pats vaikščioja į *St. Peterb. Vedomosti* leidėją ir redaktorių Esp. Esp. kunigaikštį Uchtomskį, palenkia jį lietuvių pusėn, spausdina jo laikraštyje savo straipsnius, įprašo, kad ir kitų balsus už lietuvių spaudą dėtų. Rašo paklausimus departamentui ir su jais siunčia A. Smilgą. Jam pritaria ir kiti inteligentai. Inž. Vilkutaitis iš Kaukazo duoda 100 rub. išlaidoms. Vincas Matulaitis padeda galvoti, bet veikti pats bijo“ (J. Tumas 64 p.).

Visuomenei judant Vilniaus Seime, kai spauda buvo atgauta, Mačiulio iniciatyva ir jam bendradarbiaujant buvo leidžiamas *Lietuvių laikraštis* A. Smilgos vardu.

„Rašo ir drauge su profesoriais J. Matulaičiu ir Pr. Būčiu surengia Kaune sociologinius kursus. Dar pirmiau trys profesoriai dirba (su Al. Dambrausku, be Matulevičiaus) programą susivienyti visoms jau savaime pradėjusioms susidarinėti krikščionių demokratų grupėms — savomis programomis“ (J. Tumas 64 p.).

Bet Tumas pasikartodamas teigia, kad „visais tais pedagoginiais ir visuomeniniais darbais apsikrėtęs, Mačiulis pragaišina geriausius savo įkvėpimus“ (J. Tumas 64 p.).

Būtų betgi neatsargu šį J. Tumo teigimą taikyti visam 15 metų laikotarpiui. Laikotarpio pradžia tebebuvo kūrybinga, vaisinga. 1905 metais išėjusiame *Pavasario balsų* trečiame leidime yra 13 naujų eilėraščių. Tarp jų „Vilnius“, „Trakų pilis“, „Aš norėčiau prikelti“, „Eina garsas“, „Kur bėga Šešupė“, „Vakaras ant Keturių Kantonų ežero“. Tai gerieji kūriniai. Kūrybinis slopimas pastebimas antroje to laikotarpio dalyje, spaudą atgavus. Tačiau šiam laikotarpiui pri-

klauso *Jaunoji Lietuva*, tuo vardu buvo pavadinta poema *Tarp skausmų į garbę*. 1909 buvo išleista ir poema *Raseinių Magdė*.

Atgal prie Nemuno, Neries: lietuvių kalbos ipilietinimas seminarijoje

„Ir nors tolimojoje šiaurėje yra vyriausybės mylimas, gerbiamas ir iš kitų išskiriamas, nors su studentais taikoje, nesuerzinęs, nė susierzinęs gyvena, nors viskas jam eina sklandžiai, — lyg būtų patepama — vis dėlto juo toliau, juo labiau ilgėjasi Lietuvos, savo krašto, savojo Kauno; vis jam matos, jog jo darbas, kad ir didelis, kad ir visuotinėsios Bažnyčios naudai, yra ne daugiau, kaip „lesinimas svetimų paukščių.“

„Mėgina jis atsigauti, koresponduodamas su likusiais tėvynėje ir čia radusiais plačią savo darbui vietą. Bet ir tai neilgam. Baranauskas, jau Seinų vyskupas, ligi tik M. jam parašė — lietuviškai, nutilo, nieko nebeatsakė ir korespondencija nutrūko“ (J. Tumas 65 p.).

Pats gyvenimas padėjo Mačiuliui ištrūkti iš Petrapilio ir grįžti į Kauną po 15 metų. J. Tumas tas sąlygas taip aprašo:

„Miršta seminarijos rektorius J. Davidavičius, laikinai jį atstoja antru kartu grįžęs rektoriautų dabar sufraganas Cirtautas. Bet jį kapitula išrenka vyskupijos valdytoju (po Paliulionio mirties 1909, aut.) ir gauna jis kviestis Maironį, kad grįžtų į savo vyskupiją darbuotis jau mokslo įstaigos viršininku“.

„Maironis šį kvietimą mielu noru priima, nors seminarija ubagiškai moka. Kai Akademijoje už profesoriavimą ir inspektoriavimą gaudavo 2400 rublių metams, tai seminarijoje už profesoriavimą ir rektoriavimą turėjo gauti 630 rub. metams. Svetimų tikybų departamentas, kur Maironis turėjo labai palankių jam žmonių, tiesiog stebėjosi tokia „handel byka na indyka“... siūlijos net sutrukdysią tokį nežmonišką

pažeminimą karjeroje. Bet Maironis geruoju įprašė juos, kad to nedarytų, nes tai jo paties geros valios linkimas namo, o pinigų su puse pensijos (l.200 r.), kuriuos turėjo gauti, jam užteksią. Mačiulis, kaip ir kiti ištarnavę profesoriai... iki pat karui gaudavę tą pusę pensijos už 15 metų tarnystės, viso su seminarija 17“ (J. Tumas 66 p.).

Atsirado dar viena pagunda Kauno atsižadėti vardan Petrapilio. „Buvo pavojaus, kad Maironis ir dabar neilgai tepabus mylimajame savo Kaune. Po dvejų trejų metų Akademijos rektorių Žarnovieckį pakelia vyskupu sufraganu. Metropolita Kliučinskis raštu kviečia Maironį paimti Akademijoje rektoriaus pareigas ir garbę. Tačiau vyskupas Cirtautas (vyskupas nuo 1910 m., aut.) ėmė įkalbinėti, kad nesutiktų, žadėdamas čia pat jam padaryti karjerą. Pats važinėjo į Petrapilį Kliučinskio atkalbėtų nuo to sumanymo, ir laimėjęs, telegrama atsikvietė Maironį į Kaukones (buvo pakeičiui) ir įprašė, kad pats atsisakytų nuo Akademijos, nes Kliučinskiui nebepatogu esą dėl Cirtauto atsiimti savo žodis“ (J. Tumas 66 p.).

Taip nuo 1909 Maironis įsikūrė vėl Kaune. Kaip jo atsiradimą pajuto seminarija, J. Tumas cituoja vieno klieriko atsiliepimą apie pirmą Maironio, kaip rektoriaus, pasirodymą: „Kaip šiandien matau Maironį — rimtą ir senyvos išvaizdos profesorių, besisveikinantį su mumis didžiojoje seminarijos salėje... Jisai prabilo į mus auklėtinius lietuviškai, kas buvo nepaprasta tuo metu, nes čia buvo tradicija kalbėti lenkiškai. Mus lietuvius ne tiek nustebino toks pasielgimas, kiek pradžiugino, kad nuo tos valandos pajutom šalia savęs tvirtą sieną prieš lenkiškąją dvasią, kuri tiek metų viešpatavo minėtoje mokykloje. Lenkuojantieji auklėtiniai elgesį būsimąjo savo vadovo visaip aiškino: vieni kalbėjo, kad nauja era prasideda, kiti kritikavo Maironį už netaktingą neva pasielgimą, kad jis neprabilo senu papročiu lenkiškai ar bent loty-

niškai. Mums gi lietuviams buvo suprantamas teisingas pasielgimas ir laukėm iš Maironies tolimesnių naujų žygių.

Kartą pareiškęs savo drąsų nusistatymą, Maironis nė žingsnio nepaslinko atgal... Mokyklos tvarkoje buvusią lenkų kalbą pakeitė lietuvių kalba. Tai atsitiko trumpu laiku ir be jokių kliūčių.

Maironis pralaužė ledus seno papročio ir įvedė naują paprotį: jausti ir gyventi lietuviu. Auklėtiniai greit apsiprato su naujove ir net tie, kurie mėgdavo svetima kalba kreiptis į perdėtinį, dabar nebedrįso kitaip užkalbinti Maironį, kaip lietuviškai“ (cit. iš J. Tumo 67, 68 p.).

Maironis pakeitė paprotį, kaip sakytą, be jokių kliūčių, nes dirva jau anksčiau buvo paruošta. Kan. M. Vaitkus *Mistiniame sode*, kuriame vaizduoja savo buvimą Kauno seminarijoje 1903—1906 metais, išryškino, kaip klierikų eilėse išaugo lietuviška dvasia. Ją demonstravo rekreacijos metu lietuviškai dainuodami, rengdami lietuviškus vakarus. Nors inspektorius Kriškijonas mėgino drausti, bet jo draudimas nebuvo vykdomas, kada rektorius A. Karosas tyliai buvo palankus lietuviams ir juos rėmė. Palankiai žiūrėjo ir Cirtautas, trumpam paskirtas po Karoso ir įvedęs kai kuriuos dalykus dėstyti lietuviškai. Maironio pasirodymas su lietuvišku žodžiu buvo priblandintas. Jis reiškė, kad lietuvių kalba vartojama ne tik liaudies pastoracijai, bet ir tarpusavio santykiams seminarijoje.

Jei Maironis tikėjosi ramaus gyvenimo Kaune, jis klydo. Kaune tebėjo aštri kova tarp lietuviškosios kartos ir lenkiškosios, siekiančios paskutinėm jėgom išlaikyti pozicijas. Pastarajai labiausiai atstovavo kun. Br. Žongolavičius, vyskupo Paliulionio paskirtas vyskupo sekretorium. Prie tautinio antagonizmo prisidėjo gal ir asmeninė Žongolavičiaus pagieža Maironiui, nes, J. Tumo liudijimu, Žongolavičius įtarė Maironį, kad dėl Maironio kaltės Žongolavičius nebuvo paskirtas profesorium į Akademiją. Kai Maironis atsikėlė į

Kauną, savo nusipirktuose namuose įkurdino viešąjį Katalikų knygyną, Katalikų moterų draugiją ir kt. Žongolavičius mėgino subagatelizuoti Maironio padėtį insinuacinėmis pastabomis: „Apsikrovė moterim“. Kai prie tautybių rivalizacijos prisijungė asmeninis kerštas, kova turėjo būti azartinė, nesiškaitant su priemonėmis. Maironiui nebuvo paslaptis, kad prieš jį Vatikane atsirado skundų tos pačios prasmės, kaip Žongolavičiaus insinuacijos. Vatikanas jautrus tokiems skundams; jie palieka įtarimą paliestiesiems visiems laikams. Vatikanas nedarė išimties nė Maironiui. Maironis kaip tik labiau turėjo būti įtartas, nes Vatikano lenkų informacija buvo gausi ir įtakinga — lietuvių jokios. Suprantami tad Maironio pergyvenimai, kuriuos jis išreiškė savo eilėraščiu, datuotu 1908, bet paskelbtu tik 1920, „Taip atsilyginta“. Pasiškartojo tas pats pergyvenimas, kada į vyskupus buvo parinktas J. Skvireckas, o aplenkta Maironis. To laiko Maironio pergyvenimai sužymėti eilėrašty „Skausmo skundas“, kurį jis leido paskelbti tik po savo mirties.